

tutes operativas, non possunt actualiter agere, sive agant necessario, sive operentur libere, nisi in eorum operatione aliquid a Deo ipsis communicetur, quo actualiter agunt sive necessario, sive libere. Ergo agunt per activitatem ipsis communicatam a Deo, a quo procedit omnis participata perfectio, ideoque operantur in virtute causae primae et universalis, a qua dependet essentialiter tota earumdem perfectio essendi et operandi (1). Sic et non aliter, nostro iudicio, salvatur vera et realis activitas creaturae, vera et realis libertas humanae voluntatis, quae sit activitas et libertas participata a primo activo et a primo agente libero, quod est Deus.

Contra, si quis ad salvandam totalem dependentiam liberae voluntatis a Deo in eligendo, argumentaretur sic: Virtus, seu perfectio qua humana voluntas libere operatur, et habet in sua potestate eligere unum prae alio, est ipsi communicata a Deo, qui est primum principium et causa universalis totius participatae perfectionis. Ergo in appetendis iis, quae sunt ad finem, Deus determinat ad unum voluntatem hominis; perverse admodum et falso concluderet, et dum niteretur salvare dependentiam a Deo illius participatae perfectionis quae in eo sita est, quod voluntas creata habuit a Deo, ut esset domina sui actus, ut non esset obligata ad alteram partem contradictionis, et ut haberet in sua potestate determinationem actus (2), perfectionem illam destrueret in creatura; quia si Deus determinat voluntatem ad unum, non confert ipsi virtutem se determinandi, seu perfectionem agentis liberi, sed potius ipse Deus diceretur agere ex arbitratu suae voluntatis. Unde recta et vera concludendi ratio esset haec: Perfectio, qua humana voluntas libere operatur, et unum eligit prae alio, communicata est ipsi a Deo, qui est causa universalis et principium primum totius participatae perfectionis. Ergo humana voluntas est domina sui actus, eligit unum prae alio, non est obligata ad alteram partem contradictionis, ipsa sese determinat ad unum, non habet ab alio determinante quod determinate exeat in hunc vel illum actum; sed totum hoc possidet ut ens participatum et causa secunda, quae operatur in virtute primi agentis. Huiusmodi conclusio est evidenter vera et saepissime sub hac forma adstruitur a S. Thoma, qui etiam diserte et conceptis verbis negat, actum creatae voluntatis libere agentis determinari ad unum a Deo.

Iam vero, admissa hac conclusione, quae est ipsissima Doctoris Angelici doctrina, cuilibet vel leviter attendenti perspicuum erit, in decreto divinae voluntatis conferendi voluntati humanae virtutem, qua actu voluntas determinat seipsam ad volendum potius hoc quam illud, non posse certo et infallibiliter cognosci per scientiam visionis, quid

(1) Cf. S. THOM. QQ. DD. *De pot.* q. 3, a. 7 ad 7.

(2) Cf. S. THOM. QQ. DD. *De pot.* loc. cit. ad 12-13.

humana voluntas effectura erit, quia praecise illa virtus datur ad hoc, ut voluntas polleat libera potestate eligendi unum prae alio. Ergo ad sapientissimam agentium liberorum gubernationem et providentiam exquiritur, ut Deus per aliam scientiam, quae antevertit suum liberum decretum, certo et infallibiliter cognoscat, quid creatura rationalis sub tali vel tali conditione actura sit; et haec scientia a nobis superius nuncupata est *scientia media*; licet de nomine parum solliciti simus, dummodo ratum sit, scientiam illam ex parte cognitorum antecedere liberum decretum divinae voluntatis, ideoque esse scientiam naturalem non liberam, et diversam a scientia, per quam cognoscuntur ea, quae considerantur ut simpliciter possibilia.

ARTICULUS IV.

UTRUM DEUS MOVEAT VOLUNTATEM CREATAM (I).

QUAESTIO DETERMINATUR. Propositum problema posset censerī iam solutum ex iis, quae disseruimus circa actionem divinam in operationibus causarum particularium; nam quaerere, utrum Deus moveat voluntatem creatam, idem est ac inquirere, an Deus operetur in operationibus creatae voluntatis. Porro a nobis iam demonstratum est, Deum agere in omnibus omnino operationibus agentium particularium. Ergo Deus operatur etiam in actione voluntatis, ideoque movet voluntatem creatam ad volendum. Et ea de re S. Thomas, postquam late explicaverit varios modos secundum quos Deus operatur in actionibus creaturarum, hoc pacto concludit: « Sic ergo Deus est causa actionis cuiuslibet in quantum dat virtutem agendi, et in quantum conservat eam, et in quantum applicat actioni, et in quantum eius virtute omnis alia virtus agit. Et cum coniunxerimus his, quod Deus sit sua virtus, et quod sit intra rem quamlibet non sicut pars essentiae, sed sicut tenens rem in esse, sequetur quod ipse in quolibet operante immediate operetur, non exclusā operatione *voluntatis* et naturae » (2). Et inde etiam est, quod idem Aquinas plures difficultates contra influxum Dei in omnes operationes creaturarum proposuit et enodavit petitas tum ex activitate causarum naturalium, tum ex operationibus agentium liberorum.

Verum enim generalis quaestio de influxu Dei in operationes creaturarum, quae difficiles habet explicatus, si restringitur ad Dei influxum

(1) De hac quaestione tractat S. THOMAS, I p. q. 105, a. 4; I-2^{ae}, q. 9, a. 6; *Contra gent.* lib. III, capp. LXXXIX-XCI; QQ. DD. *De malo* q. 6, a. unic.

(2) QQ. DD. *De pot.* q. 3, a. 7.

in actus liberos voluntatis nostrae, multo salebrosior abstrusiorque evadit, propterea quod proprium est agentis liberi non solum alia agendo movere, seu actuare potentiam alicuius passivi a se distincti; verum etiam movere seipsum, et ita movere, ut ei integrum sit agere vel non agere, agere hoc vel illud ad arbitratum suae voluntatis. Quare licet omnia illa argumenta, quae demonstrant, Deum agere in omnibus agentibus particularibus secundum diversos illos modos superius commemoratos, simul et aequae demonstrent, Deum operari in causis liberis, sive ex parte finis, sive ex parte formae, sive ex parte actionis; nihilominus in componenda hac divina actione cum nobilissima illa perfectione, quam Deus communicat quibusdam creaturis, ut possint agere et ut agant libere, non levis sese offert difficultas ex eo orta quod intellectus noster, qui proprium agendi modum divinae voluntatis non cognoscit, nisi ex operationibus creaturarum, diiudicat operationes divinas ad modum eorum, quae in nobis contingunt, cum res multo dissimiliter se habeat. Quo fit ut facillime efficientiam divini influxus minuat ad nostram libertatem in tuto ponendam, vel vicissim libertatem nostram subvertat ad salvandum divinum influxum divinamque efficientiam.

Quae cum ita habeant non erit inutile propositum problema in propria forma aggredi, et in eo enodando vestigia Summi Aquinatis fideliter pro viribus premere, qui sicut ceteris abundantia ingenii, singulari sapientia et proprietate verborum antecellit, ita in explanandis rebus difficillimis summae modestiae documenta exhibet; et sic nos modice et etiam intra modum de hac abscondita quaestione pauca attingemus non studio certandi neque vincendi pertinacia. Siquidem in inquisitione veritatis maxime dedecet christianos philosophos vitium illud, quod Clemens Alexandrinus graecis philosophis exprobravit, inquit: « Recentiores graecorum philosophorum, inani laudis cupiditate commoti, refellendo simul et contendendo ad nugas deducuntur inutiles . . . Eum qui veritatis simul est amator et discipulus, oportet esse pacificum, et in inquisitionibus per demonstrationem scientificam, et sine nimio amore sui, tantum veritatis amantem accedere ad comprehensivam cognitionem » (1).

Multiplex influxus Dei in voluntatem. Sicut relate ad operationes naturae Deus influit in actionem agentis particularis ex parte causae finalis, ex parte causae formalis, et ex parte causae efficientis; sic etiam relate ad operationes voluntatis Deus influit in voluntatem ex parte causae finalis, ex parte causae formalis, et ex parte causae efficientis. Verum si influxus divinus, prout in Deo consideratur, est semper idem, quia Dei actio est sua essentia; consideratus ex parte creaturae ad quam terminatur, est plane multiplex et diversus, se-

(1) CLEM. ALEXAND. *Strom.* lib. VIII, cap. I.

cundum quod divina voluntas movet agentia naturalia, vel agentia libera; quia Deus operatur in omnibus secundum uniuscuiusque naturam, et causas naturales determinat ad unum; liberas autem ita movet, ut determinatio actus ad unum dependeat ab ipsa voluntate, cum hoc competat naturae agentis liberi. Audiatur S. Thomas: « Ad providentiam divinam non pertinet naturam rerum corrumpere, sed servare. Unde omnia movet secundum eorum conditionem; ita quod ex causis necessariis per motionem divinam sequuntur effectus ex necessitate; ex causis autem contingentibus sequuntur effectus contingentes. Quia igitur voluntas est activum principium non determinatum ad unum, sed indifferenter se habens ad multa; sic Deus ipsam movet, quod non ex necessitate ad unum determinat, sed remanet motus eius contingens et non necessarius, nisi in his ad quae naturaliter movetur » (1).

Influxus Dei in voluntatem ex parte causae formalis. Cum voluntas sit appetitus boni consequens formam apprehensam per intellectum, qui est cognoscitivus entis universalis prout habet convenientiam cum appetente, patet, appetitum rationalem seu voluntatem dicere naturalem ordinem ad bonum universale, tamquam ad proprium suum et proportionatum perfectivum; ad bona autem particularia, quae eius capacitatem explere non possunt, non dicere nisi ordinem contingentem, quatenus nempe per rationem apprehenduntur ut media accommodata ad finem, seu ad bonum universale, quod est hominis beatitudo. Quare hic motus seu haec naturalis inclinatio ad universale bonum tamquam ad suum proportionatum perfectibile quod habet rationem finis, est a Deo tamquam a primo motore immobili, et universali causa omnium rerum; quia motus seu naturalis inclinatio non causatur in re nisi ab agente quod causat naturam ipsius rei. Iam vero causa voluntatis non potest esse nisi Deus, quia voluntas non perducitur ad esse nisi per creationem. Unde Deus primum movens immobile, creans et conservans in esse voluntatem, quae est appetitus, vel motus, vel tendentia rationalis ad bonum universale, merito dicitur movere ut principium exterius voluntatem, prout ipsi impertitus est naturam quam in esse conservet; ideoque Deus influit in actionem voluntatis ex parte causae formalis, quia ipse solus voluntati impressit tendentiam naturalem ad bonum universale, seu ad beatitudinem, et tendentiam contingentem ad bona particularia, quae per rationem apprehenduntur, ut ducentia ad finem vel secus (2).

Sic intelliguntur praeclara S. Thomae verba, quibus ita divinam hanc motionem describit: « Deus movet voluntatem hominis, sicut universalis motor ad universale obiectum voluntatis, quod est bonum, et sine hac universali motione homo non potest aliquid velle; sed

(1) 1-2^{ae}, q. 10, a. 4.

(2) Cf. S. THOM. 1-2^{ae}, q. 9, a. 6.

homo per rationem determinat se ad volendum hoc vel illud, quod est vere bonum vel apparens bonum » (1). Nimirum Deus, ut causa prima et universalis omnium rerum, ita condidit appetitum rationalem seu voluntatem hominis, ut esset in ea necessaria et naturalis inclinatio ad bonum universale, sine qua homo non posset aliquid velle, et consequenter ipse homo per rationem se determinaret ad volendum hoc vel illud bonum particulare; quia bona particularia non possunt explere capacitatem potentiae, quae naturaliter ordinatur ad bonum universale. Aliis verbis: Deus motor et causa universalis talem naturam dedit voluntati hominis, ut ex necessitate appeteret bonum universale, quod habet rationem ultimi seu extremi, et libere eligeret bona particularia, quae, cum habeant rationem mediorum ad finem, possunt a ratione apprehendi vel ut convenientia volenti, vel secus pro libero cuiusque arbitrio.

Influxus Dei in voluntatem ex parte finis, seu obiecti (2). Quae a nobis proxime explicata sunt de operatione Dei in actibus voluntatis ex parte principii formalis, viam parant ad declarandum divinum influxum ex parte finis seu obiecti; nam voluntas est appetitus rationalis seu inclinatio ad bonum conveniens apprehensum, quod habet rationem finis. Iam vero voluntas licet sit principium activum, quod movet ad exercitium actus non solum seipsam, sed etiam omnes alias potentias, quae eius imperio subiectae sunt; nihilominus per ordinem ad obiectum, nempe ad bonum apprehensum quod habet rationem finis seu ultimi, dicenda est potentia passiva, ad quam proprium obiectum dicit ordinem immutativi, vel activi, vel motivi; et cum actus specificetur per obiectum, inde est quod voluntas movetur a suo obiecto ad specificationem actus. Iam vero obiectum proportionatum voluntatis est bonum universale, quia solummodo tale bonum potest complere capacitatem voluntatis. Ergo si aliquid apprehenditur ut bonum conveniens secundum omnia particularia, quae considerari possunt, ex necessitate movebit voluntatem, ideoque homo ex necessitate appetit beatitudinem, quae est status omnium bonorum aggregatione perfectus. Si tamen sit tale bonum, quod non invenitur esse bonum secundum omnia particularia, quae considerari possunt, non ex necessitate movebit, quia poterit aliquis velle eius oppositum, quod forte est bonum conveniens secundum aliquod aliud particulare consideratum.

Quare cum voluntas movetur ab aliquo determinato obiecto per intellectum apprehenso, nunquam movetur ex necessitate, quia intel-

(1) S. THOM. loc. cit. ad 3.

(2) Quomodo voluntas movetur ad operandum ex parte obiecti et ex parte subiecti dilucide explicatur a S. THOMA, *QQ. DD. De malo*, q. 6, a. unic.; cf. etiam I p. q. 105, a. 4.

lectus potest apprehendere etiam obiectum, quod in se sit infinitae bonitatis, ut minus conveniens appetenti hic et nunc, et sic voluntas fertur ad bonum apparens, quia intellectus non cognoscit obiectum illud absolute bonum, prout est in se. Unde Deus movet voluntatem ex parte obiecti seu finis, quatenus omnia, quae appetuntur, habent quod sint bona ex divina bonitate quam participant: et consequenter si consideratur bonum in genere, voluntas ad illud fertur appetitu naturali et necessario; si consideratur bonum in particulari, voluntas fertur ad illud non ex necessitate, sed potestatem retinet eligendi unum prae alio. Sed nullum bonum movere potest voluntatem nisi in quantum est participatio divinae bonitatis, quae est ultimus finis hominis, sicut est primum principium eius: et per consequens ipse Deus est causa operationis voluntatis ut finis (1).

Ex dictis intelliguntur verba S. Thomae, qui sic declarat influxum Dei in voluntatem ex parte obiecti: « Potest voluntas moveri sicut ab obiecto a quocumque bono; non autem sufficienter et efficaciter nisi a Deo: non enim aliquid sufficienter potest movere aliquid mobile, nisi virtus activa moventis excedat vel saltem adaequet virtutem passivam mobilis. Virtus autem passiva voluntatis se extendit ad bonum in universali; est enim eius obiectum bonum universale, sicut et intellectus obiectum est ens universale. Quodlibet autem bonum creatum est quoddam particulare bonum: solus autem Deus est bonum universale. Unde ipse solus implet voluntatem et sufficienter eam movet, ut obiectum » (2). Nimirum voluntas sufficienter et efficaciter non movetur nisi a bono universali, quod est Deus, et sine hac universali motione non potest ipsa aliquid velle: unde, quando homo appetit aliquid bonum particulare, per rationem ipse se determinat ad volendum hoc vel illud, prout per rationem apprehendit hoc vel illud esse bonum sibi conveniens, idest medium ad finem; ideoque omnia bona particularia movent voluntatem in quantum sunt similitudines et participationes summi boni, et actio Dei agentis in voluntate ex parte bonorum particularium, ita in voluntatem influit, ut eam non determinet ad unum, sed relinquat dominam sui actus, ut possit se determinare ad seligendum unum prae altero.

Influxus Dei in voluntatem ex parte subiecti. Sicut Deus causa prima et universalis totius esse participati suo influxu operatur in causis naturalibus ex parte principii efficientis, quatenus ipsis tribuit aliquid quo actu operentur; sic etiam propter eandem omnino rationem suo influxu operatur in voluntate humana, quatenus est principium efficiens volitionis, et ipsi aliquid attribuit, quo actu velit. Quoniam vero Deus sua operatione naturam a se creatam non cor-

(1) Cf. *QQ. DD. De malo*, q. 6, a. unic. versus finem; I p. q. 105, a. 5.

(2) I p. q. 105, a. 4.

rumpit, sed conservat, consequenter ab actione divina diverso modo moventur ad operationem agentia naturalia, et agentia libera. Primis communicat solummodo id quo actualiter agant ad alia movenda seu ad communicandam bonitatem aliis; agentibus vero voluntariis communicat etiam ut actu moveant seipsa, et ita moveant, ut eorum actus non determinetur ad unum nisi a seipsis; quia proprium agentis liberi est non determinari ad unum ab agente extrinseco, sed esse causam suae determinationis. Sic totalis dependentia agentis liberi a Deo primo motore et causa universali omnis participatae perfectionis omnino salvatur per hoc, quod haec perfectio ipsis sit communicata a Deo, non solum per actionem, qua ipsis largitus est voluntatem, sed etiam per actionem, qua ipsis impertitur, ut actualiter velint, quia Deus dat et posse et velle; et simul cum hac totali dependentia agentis voluntarii a Deo manifestatur immensitas divinae bonitatis, quae communicavit creaturis nobilissimam illam perfectionem, quae ipsis attribuit dominium et determinationem suorum actuum, easque efficit capaces meriti vel demeriti, praemii vel poenae.

Quare si humana ratio propter suam in intelligendo imbecillitatem cogitatione assequi non valet, quomodo, posita divina actione, quae tribuit voluntati ipsum velle, seu ut actu velit, voluntas possit ita velle ut actus non determinetur a Deo, sed remaneat in eius potestate determinatio ad volendum vel ad nolendum, ad volendum hoc vel illud; non est fas nobis vel negare influxum Dei, vel negare dominium voluntatis a Deo acceptum, ut se determinet ad unum; sed satius meliusque erit fateri nostram ignorantiam, cui apparent uti res dissociabiles libertas et principatus, cum contra supremus principatus Dei sit causa libertatis nostrae.

S. Thomas dilucide explicat motum voluntatis et prout procedit ab obiecto, et prout procedit ex parte principii efficientis. Nos solummodo citabimus quae spectant motum voluntatis ex parte subiecti; ait enim: « Ad ostendendum, quod voluntas non ex necessitate movetur, oportet considerare motum voluntatis et quantum ad exercitium actus, et quantum ad determinationem actus, quae est ex obiecto. Quantum ergo ad exercitium actus, primo quidem manifestum est, quod voluntas movetur a seipsa; sicut enim movet alias potentias, ita et seipsam movet. Nec propter hoc sequitur, quod voluntas secundum idem sit in potentia et in actu. Sicut enim homo secundum intellectum in via inventionis movet seipsum ad scientiam, in quantum ex uno noto in actu venit in aliquid ignotum, quod erat tantum in potentia notum; ita per hoc quod homo aliquid vult actu, movet se ad volendum aliquid aliud in actu; sicut ex hoc quod vult sanitatem, movet se ad volendum sumere potionem. Ex hoc enim quod vult sanitatem, incipit consiliari de his quae conferunt ad sanitatem; et tandem determinato consilio vult accipere potionem. Sic ergo vo-

luntatem accipiendi potionem praecedat consilium, quod quidem procedit ex voluntate volentis conciliari. Cum ergo voluntas se consilio moveat; consilium autem est inquisitio quaedam non demonstrativa, sed ad opposita viam habens, non ex necessitate voluntas seipsam movet. Sed cum voluntas non semper voluerit consiliari, necesse est quod ab aliquo moveatur quod velit consiliari; et si quidem a seipsa, necesse est iterum, quod motum voluntatis praecedat consilium, et consilium praecedat actus voluntatis; et cum hoc in infinitum procedere non possit, necesse est ponere, quod, quantum ad primum motum voluntatis, moveatur voluntas cuiuscumque non semper actu volentis ab aliquo exteriori, cuius instinctu voluntas velle incipit... Relinquitur ergo, quod id quod primo movet voluntatem et intellectum, sit aliquid supra voluntatem et intellectum, scilicet Deus, qui cum omnia moveat secundum rationem mobilium... etiam voluntatem movet secundum eius conditionem, non ut ex necessitate, sed *ut indeterminate se habentem ad plura*. Patet ergo quod si consideretur motus voluntatis ex parte exercitii actus, non movetur ex necessitate » (1). Hanc ergo Dei actionem ex parte subiecti volentis sequenti propositione explicare aggredimur.

PROPOSITIO.

Deus ut primum principium totius entis participati operatur in voluntate hominis causando ipsum motum voluntatis; et sic liberae electiones humanae subduntur divinae providentiae (2).

Prob 1.^a pars, pro qua militant omnia argumenta, quibus generatim demonstravimus, Deum operari in actione omnium causarum secundarum ex parte causae efficientis. Siquidem velle aliquid actu, perfectius nobilisque est, quam habere potentiam volendi, seu voluntatem. Atqui nulla perfectio et essendi nobilitas potest reperiri in creaturis, quae non procedat a Deo, qui est causa universalis totius entis participati. Ergo Deus non solum est causa voluntatis, quae est proximum principium volitionis, sed etiam ipsius actus volendi, communicando voluntati id quo actualiter agat, seu ipsum velle. Verum enim ne aequivocatio obrepat, sedulo distinguenda est ex parte effectus operatio divina, quae terminatur ad voluntatem creatam, et actio Dei quae terminatur ad actum seu motum voluntatis. Prima enim ita causat et conservat virtutem seu potentiam volendi, ut creatura nullo modo cooperetur divinae actioni, quae ipsi confert virtutem,

(1) QQ. DD. De malo, q. 6, a. unic.

(2) De hac re vide S. THOM. Contra gent. lib. III, capp. LXXXIX-XC.